

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур

**Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність
(до 300-річчя від дня народження)**

Збірник наукових статей

Одеса
2022

УДК 821.161.2.09

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Боева Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Коваленко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземної мов Одеського державного аграрного університету

Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність (до 300-річчя від дня народження) : збірн. наук. статей. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 218 с.

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2022

*Валерія Добровольська,
магістрант
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник – д-р філол. наук, проф.
Н. В. Сподарець*

МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗІВ МІСТ У ЕСЕЇСТИЧНОМУ РОМАНІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ»

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття образ міста активно моделюється в художніх творах українських письменників. На наш погляд, в літературі сучасне місто виконує функцію своєрідного генератора смислів, відображає світоглядні позиції соціуму, висвітлює процеси глибинних змін у структурах культурного простору.

Через історію, сьогодення й перспективи міста письменники розкривають його найпотаємніші сторінки, проводять міжчасові паралелі. Адже кожне місто не тільки має свою історію, але залишає у пам'яті мандрівників певні спогади, які є дотичними до історико-культурних парадигм конкретного міста.

Образ міста по-різному осмислюється у вітчизняній та зарубіжних літературах. Він часто співвідноситься із історичними умовами, часопросторовими трансформаціями. Але спосіб літературного моделювання образу міста, тип письма, до якого звертаються письменники в процесі текстотворення, розглядаємо як фактор формування авторських жанрових моделей прози кінця ХХ-поч. ХХІ ст.

Одним із митців сучасності, який водночас виступає і реципієнтом, і репрезентантом образів міст у єдності їх культурно-історичних реалій та зв'язків, є Юрій Андрухович.

У романі «Лексикон інтимних міст» він порушує різні аспекти буття міст, які відвідав і про які у свій оригінальний спосіб розповідає на сторінках книги.

Дослідження образів міст, що змодельовані письменником у цьому романі у відповідності з есеїстичними прийомами письма, розглядаємо як **актуальну наукову проблему**, рішення якої дозволяє прослідкувати кореляцію процесів образотворення і текстотворення.

Мета нашої наукової розвідки полягає у визначенні текстоутворюючої функції образів міст у романі «Лексикон інтимних міст» як фактору авторської жанрової моделі.

Виклад основного матеріалу. «Лексикон інтимних міст» побачив світ у 2005 році. За жанром — це роман з елементами есеїстики, але не схожий на роман-есе, наприклад, «Романи Куліша» В. Петрова, «У сутінках», «Задля празника» Р. Горика.

Маючи есеїстичну спрямованість, «Лексикон...» складається з 111 розповідей, що не об'єднані однією сюжетною лінією. Їх пов'язує авторська позиція – донести до читача своє бачення цих 111 міст, враження від них, переживання, емоції [5, с. 197].

Автор вибирає «абетковий» принцип оповіді (як в енциклопедіях). Тому є його порада: *«...читайте цю книжку, як вам захочеться, у цілком довільній послідовності, відкривши її на довільній сторінці, неважливо, з кінця, початку чи середини»*. І ця порада є слухною, адже реципієнт інформацію в енциклопедії відшукує на конкретній сторінці. Хоч у «Лексиконі...» є відступ від правила: місто Чорнобиль подається не за літерою «Ч», а як «ікс». Це наймолодше місто у світі: 1970 р. засноване, 1986 р. перестало існувати у нормальному людському розумінні. У «Лексиконі...» відсутнє місто з назвою на «ь».

Письменник зазначає: *«Усе, що є текстом нашого життя, починається з букварів, азбук, цих дитячих продовжень абетки. В ідеальному випадку — не тільки починається, а й закінчується»* [5, с. 198].

У есеї «Белград» автор виступає у ролі лектора з темою — «повернення деміургів». Її презентація успішно проводилася у Лондоні, Нью-Йорку, Парижі, але аудиторії не сподобалася. Студентки філологічного факультету уважно слухали поезію Ю. Андруховича, «Ляля Бо». На молодіжну аудиторію це вплинуло і налагодилася комунікація.

В есеї «Берлін» комунікативний образ подається в іншому вигляді: *«Ми ніяк не змогли натішитися перемогою капіталізму. Наші Медіа ставали все вільнішими, розповідали про капіталізм позитивні речі. Комунікатори мали неофітську неупередженість, інформація передавалася динамічно, тому що була новою для аудиторії»* [5, с. 198].

Ю. Андрухович у кожному есе подає інформацію, що не стала усім відомою, або, якщо вона такою вже є, то автор знаходить форму її актуального висвітлення.

Автор підкреслює своє бачення столиці Англії. В короткому есе «Лондон, 2002» описує траурну церемонію, свідком якої він був і яка пов'язана з історією Англії. «Королева-матір Єлизавета Бовз-Лайон, остання імператриця Індії, померла 30 березня 2002 р. свого монаршого життя, розтягнутого на все ХХ століття. Детальний опис поховання королеви віддзеркалює давні англійські традиції, які з глибокою повагою сприймаються сучасником, що можна побачити в цьому есе. У ньому є те, що називають концентрацією думки, автор стисло й образно передає описом «Похорону Століття» символ влади, що передається із давнього минулого, а також існує у сучасних реаліях [5, с. 198].

Варто відмітити, що образ Лондона підкреслює єдність давнього монархічного ладу із демократичними ідеями сучасності. Адже історія формального монарха Британії чітко вписується у сьогоденне буття англійців. Любов до монарха і насолода принадами демократичного світу — ось здавалося б неможливе поєднання, яке передає світоглядні особливості мешканців Лондона.

Один із авторських прийомів ознайомлення з образами міст – це звернення до їхніх мап: «*Мапи – моє все*», — пише автор. Тому іменник «мапи» часто вживається у «Лексиконі...». Наприклад, коли йдеться про мапи Венеції, Вільнюса, Лісабона, Детройта, Праги, Пітсбурга, Нью-Йорка, Барселони, Гайсина та ін. Одночасно з ними вживаються слова «*топографія*», «*путівник*» [5, с. 199].

Знайомлячись з есеєм про «Львів, завжди», а також з його мапами, читач знаходить для себе знакові назви розділів: «Місто-цирк», «Місто-порт», «Місто-жертва», «Місто-дисидент», «Місто-фантозм», «Місто-симулякр», «Місто-патріот», «Місто-кат». У кожному з них свої перипетії, історія, енциклопедія і жанрова специфіка.

В есеї «Острог, 2006» автор переймався проблемами людської безпам'ятності, байдужості; письменник спостерігає «топографічну діру», душевне опустошення від побаченого [5, с. 199].

Через згадані вище прикладки у назві міст-розділів письменник намагається донести до читацької аудиторії образ давнього та сучасного міста, яке має самобутню історію, творить неперевершену сучасність. Тільки у такий спосіб можна уникнути безпам'ятства й байдужості як негативних ознак багатьох сучасних українських міст.

Принцип енциклопедії передбачає сприйняття і пошук інформації саме за абеткою. У цій закономірній хаотичності закладений оптимальний пошук інформації [5, с. 199].

Автор, пишучи про Рим в есеї «Рим» 2006», заздалегідь перестрашувався. Адже: «*Судити про стародавню Римську міфологію надзвичайно важко...*». Письменник докладно описує котів. При цьому «*шматки старого Риму*» все ж таки з'являються у його розповіді. Це дає можливість показати протяжність у часі традиції, коли з фрагментами стародавньої римської культури зображаються супутники людей — коти, що живуть у центрі Риму.

Про ще одне відоме місто — Єрусалим, у якому автор ніколи не був, написав чотири речення та закінчив так: *«Я в ньому все одно буваю — завжди коли стараюся молитися»* [5, с. 199].

Моделюючі образи згаданих вище міст, автор роману акцентує увагу на асоціативному їх сприйнятті як письменником, так і читачем. Так, Рим у читача асоціюється із багатою міфологією, Єрусалим – із релігією, паломництвом.

Релігійне паломництво, що відображено у різних джерелах, є не тільки географічною дорогою, а й духовною: *«Спостерігач фокусується не лише у географічному просторі, а й на своєму внутрішньому світі. Розповідь про подорожі збагачується відображенням духовного життя мандрівника, світ та людина тут рівновеликі, шлях розуміється не лише як реальний рух... а й як духовне сходження палігрима»* [5, с. 199].

Підсумовуючи, можна сказати, що аналізовані есеї становлять романне полотно, якому властива подорож, широкий спектр інформації та асоціацій. Ю. Андрухович у своїх есеях реконструює історичні події, зображує образи героїв, які читачам нагадують певні історичні події.

Оскільки у романі «Лексикон...» письменник намагається передати безкінечну кількість нових образів і переживань, демонструє дивний процес творення спогадів і відчуття себе у світі, змальовує своєрідний часопростір, який має рецепцію «проживання» відчуттів читачем, використовує гру досвідченого професіонала з відстанями, мапами, країнами, звичаями, послуговується окремими розповідями про кожне із міст, то можна вважати цілком слушною думку В. Баришникової та О. Гаврилової про стиль написання роману. Учені визначають його «як еклектичну художню прозу з сумішшю публіцистики, есеїстики і подорожніх етюдів» [1, с. 7], співвідносять жанр твору із такими варіантами, як: «мандрівні записки», «записки подорожнього», «подорожня література», «історіографічний журнал», «філософська географія» [1, с. 7].

Зважаючи на те, що в основу «Лексикону...» автор поклав особистий досвід мандрування відомими визначними містами, провів філософський аналіз актуальних проблем буття людства, то у цьому контексті варто врахувати думку Т. Бовсунівської щодо втілення «універсальної форми викладу індивідуально здобутого досвіду» [2, с. 432], глибокої філософської наповненості твору.

Висновки. Твір Юрія Андруховича «Лексикон...» розкриває образи всевітньо відомих, історично важливих міст на основі спогадів, досвіду, вражень автора-мандрівника, порушує актуальні філософські проблеми, зміщує і трансформує традиційну часопросторову організацію тексту, який складається із окремих міні-розділів, самостійних розповідей, характеризується асоціативним зображення дійсності, що для нас є вагомим аргументом жанрової ідентифікації твору як есеїстичного роману.

Література

1. Баришнікова В.П., Гаврилова О.В. Геопоетична мандрівка в часі і просторі власного життя у романі «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича. *Молодий вчений*. 2017. № 42. С. 6-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4.2_4 (дата звернення : 03.09.2022).
2. Бовсунівська Т.В. Основи теорії літературних жанрів : монографія. Київ : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2008. 519 с.
3. Бовсунівська Т. Когнітивна жанрологія і поетика : монографія. Київ : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2010. 180 с.
4. Випасняк Г. Жанрові особливості «Лексикону інтимних міст» Юрія Андруховича та «Абетки» Чеслава Мілоша. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5715/1/7.pdf> (дата звернення: 03.09.2022).
5. Загороднюк В. С. Подорожня есеїстика в романі «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича : проблема жанру і енциклопедизму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70). № 2(4). С. 196-201. URL:

[http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2020_31\(70\)_2\(4\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2020_31(70)_2(4)_32) (дата звернення: 10.08.2022).

6. Пройдаков А.І. Урбаністична складова есеїстики Юрія Андруховича. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 13. С. 37-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_13_12 (дата звернення: 03.09.2022).

7. Свалова М. Навчальні можливості жанрів есею та авторської колонки (за публіцистичними матеріалами Ю. Андруховича, О. Бойченка, О. Забужко, М. Рябчука). *Образ*. 2015. Вип. 3. С. 154--162.

8. Сняданко Н. Свобода як право на історичну суб'єктивність. *Мілош Ч. Абетка. Чеслав Мілош*. Харків : Треант, 2010. С. 6 – 8.

9. Ячменьова М. Українська література — статті і реферати. Типологія романів Ю. Андруховича: URL: <https://ukrlit.net/item/30.html> (дата звернення: 03.09.2022).

УДК 821.161.2-312.2

*Андрій Авксентьєв,
магістрант
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник – канд.істор. наук, доц.
О. Г. Серєда*

ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ У ПОВІСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ОГНЕННЕ КОЛО»

Постановка проблеми. На жаль, сьогодні війна докорінно змінила життя українців, вона стала нашою реальністю. У 2014 році в Україні знову почалася війна. Щодня ми стежимо за новинами з передової: переживаємо втрати, радіємо здобуткам, слухаємо військових експертів. Останні ж доволі часто апелюють до подій Другої світової війни, які залишили глибокі сліди у